

В статье рассматривается понятие профессиональной компетентности педагога, приводится классификация профессиональных знаний, умений и навыков как составляющих когнитивно-технологического компонента профессиональной компетентности преподавателя иностранного языка.

M.E. Patalakha

**PROFESSIONAL KNOWLEDGE, SKILLS AND ABILITIES AS COMPONENTS OF
PROFESSIONAL COMPETENS OF FUTURE HIGT SCHOOL TEACHER OF
FOREIGN LANGUAGES**

In the article the concept of professional competence of the teacher is considered, the classification of professional knowledge, skills and abilities as components of the cognitive-technological aspect of professional competence of the teacher of foreign language is also given.

Стаття надійшла до редакції 5.02.2010

УДК 378.38

*А. О. Харченко,
м. Харків, Україна*

НАУКОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

1. Загальна постановка проблеми. Криза світової системи освіти, про яку сьогодні говорять і пишуть практично всі провідні педагоги, значною мірою була зумовлена її запізнілою реакцією на зміни дійсно кардинального характеру, що відбуваються в житті сучасного суспільства. Прискореному інноваційному розвитку суспільного виробництва, зумовленому розробкою і широким використанням високих технологій, вже не відповідають самі цілі, зміст і характер освіти, насамперед професійної підготовки фахівців, яким доведеться працювати в умовах, які ще більш відрізнятимуться від сучасних.

Таким чином, сьогодні актуальною проблемою педагогічної теорії і практики постає необхідність узгодження освітньої парадигми з принципово новими суспільними вимогами до професійної і соціальної компетенції та особистісних рис і якостей майбутніх фахівців. Випускники вищої школи повинні не тільки оволодіти необхідними знаннями, уміннями і навичками у сфері своєї професійної діяльності, а й розуміти можливості та обмеження їх практичного застосування. Вони зобов'язані також добре знати визначальні тенденції розвитку не тільки цієї, а й суміжних сфер і бути здатними брати активну участь в їхній реалізації.

Успішне розв'язання порушеної проблеми вимагає від представників педагогічної теорії і освітньої практики поглиблених досліджень і розробок, створення ефективних методичних рекомендацій, в тому числі з раціональної організації навчально-виховного процесу, насамперед самостійної роботи студентів. Однак для цього необхідно визначити загальну структуру вказаної проблеми і виокремити основні її елементи з тим, щоб можна було розробити обґрунтовані заходи для належного удосконалення кожного з цих елементів.

2. Зв'язок проблеми з актуальними питаннями теорії і практики полягає у тому, що для успішного її розв'язання необхідні, з одного боку, надійні результати теоретичних досліджень, а з іншого боку – обґрунтовані висновки і рекомендації, які б дозволяли впроваджувати ці результати в реальну практику навчально-виховного процесу вищої школи з професійної підготовки майбутніх фахівців.

Уявляється надзвичайно важливим, щоб ці висновки і рекомендації не носили характер абстрактного теоретизування. З іншого ж боку, бажано, щоб вони також не перетворювалися на банальні, загально відомі та елементарно очевидні «методичні вказівки». Тому уявляється необхідним, щоб теоретичні дослідження проблем кризи освіти, її сутності, шляхів і засобів ефективного подолання як спираліся б на фундаментальні принципи сучасної філософії освіти, так і регулярно перевірялися практичним досвідом педагогіки вищої школи і відповідно коригувалися з урахуванням його напрацювань.

3. Аналіз досліджень і публікацій з проблеми цілком підтверджує її важливість і актуальність, значущість її розв'язання для значного підвищення якості підготовки фахівців і забезпечення відповідності цієї підготовки вимогам динамічного сьогодення. Цей висновок впливає із знайомства з роботами В. Андрущенка, В. П. Бега, Л. В. Губерського, С. У. Гончаренка, І. С. Добронравової, В. Г. Кременя, М. І. Михальченка, В. Ф. Паламарчука, О. С. Пономарьова, І. Ф. Прокопенка, С. О. Сисоєвої та багатьох інших.

Дійсно, постіндустріальне суспільство потребує якісно нової якості і нового рівня професійної компетенції та особистісного розвитку фахівця. Тому не випадково, що однією з провідних тенденцій розвитку педагогічної теорії і практики сьогодення стає орієнтація навчально-виховного процесу саме на забезпечення його особистісного розвитку при безумовно високому рівні його професіоналізму в обраній сфері діяльності. Тому уявляється цілком справедливим і доречним, як у зв'язку з цим зазначає С. О. Сисоєва, що «реалізація особистісно орієнтованої парадигми навчання потребує розробки і впровадження спеціальних (особистісно орієнтованих) педагогічних і інформаційних технологій, які забезпечують взаємодію трьох взаємозумовлених факторів впливу на розвиток особистості: мотиваційного, особистісного і діяльнісного» [1, с.100].

Особистісний підхід вкрай необхідний саме в системі вищої освіти, де формується не тільки кадрове забезпечення перспективних стратегій суспільного розвитку, а й насамперед сама можливість такої їх реалізації та характер цієї реалізації. Іншими словами, від якості підготовки фахівців в системі вищої школи істотним чином залежить, якими будуть соціально-економічне становище в країні, рівень добробуту народу та його соціально-психологічне самопочуття.

Все це, як підкреслює В. П. Андрущенко, «диктує потребу розгорнутих наукових досліджень такої загальної для всіх галузей освітньої діяльності проблеми, як філософія освіти. Враховуючи актуальність і недостатній розгляд означеної проблеми в сучасній світовій і вітчизняній педагогічній думці, варто привабити до неї увагу вчених і педагогів, особливо працівників вищої школи» [2, с. 6-7]. Ставлячи питання, що являє собою вища освіта і для чого вона потрібна, вчений слушно вказує, що «це, насамперед, система підготовки спеціалісти вищої кваліфікації, яка здійснюється на основі розвитку науки і культури з урахуванням вимог виробництва, ширше – суспільної практики та перспективи їх розвитку» [2, с. 7].

Інтенсивний характер розвитку сучасного соціуму на основі високих технологій і використання досягнень науки не тільки підвищив роль науки і знань, що стало однією з підстав його характеристики як суспільства знань. Ця ситуація зумовила необхідність посилення науковості підготовки фахівців і теоретичного рівня їх професійної компетентності. Саме це дозволить їм легко адаптуватися до майбутніх змін, оновлювати свої знання і практичні навички, забезпечуючи належну конкурентоспроможність на ринку праці та можливість професійної та особистісної самореалізації.

У зв'язку з цим доречно послатися на думку такого авторитетного вченого-педагога, як С. У. Гончаренко, який вважає, що «сучасний етап розвитку людської цивілізації посилює вимоги до наукової компетентності фахівців з вищою освітою». На його глибоке переконання, «вони повинні вміти творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватись у бурхливому потоці наукової інформації» [3, с.7]. Для того ж, що ефективно навчити майбутніх фахівців цьому, необхідна не тільки відповідна кваліфікація, а й педагогічна майстерність викладачів. Той же Гончаренко впевнений, що «необхідність підвищення рівня наукової підготовки є характерною ознакою сьогодення і в галузі професійної педагогічної діяльності» [там само].

В той же час педагогіка вищої школи ще недостатньо, на наш погляд, приділяє уваги науковим компонентам професійної підготовки фахівців. Як це не парадоксально, споживачі нашої «продукції», вітчизняні роботодавці вважають, що більшості випускників вищих навчальних закладів бракує саме практичних умінь і навичок, що їхня підготовка надмірно теоретизовано. Таку ситуацію можна пояснити як станом економіки, так і тим, що значна частина викладачів молодшого і середнього віку не має належної практики професійної діяльності, і оволодіває знаннями переважно з підручників. Однак знання теоретичних положень тієї чи іншої дисципліни не є синонімом знання наукових основ спеціальності, за якою відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців. Оволодіння ж цими основами передбачає знання не тільки своєї, а й суміжних дисциплін, розуміння можливостей та обмежень існуючих технологій і визначальних тенденцій їх розвитку.

У зв'язку з цим **мета даної статті** полягає у спробі аналізу ролі наукового аспекту професійної підготовки, визначенні її взаємозв'язку та взаємовідношенні з науковою кваліфікацією викладачів та мірою їх участі в науково-дослідній роботі. Передбачається також показати, що в сучасних умовах розбудови суспільства знань та інтелектуальної економіки для можливості особистісної і професійної самореалізації людини й успішного досягнення нею життєвих цілей необхідно передумовою виступає належне оволодіння нею науковими основами своєї професії в процесі отримання фахової освіти і в подальшому самонавчанні та саморозвитку.

4. Виклад основного матеріалу. Викладач вищого навчального закладу тільки тоді зможе ефективно здійснювати свою професійну діяльність, коли він сам веде активні наукові дослідження. Однак при цьому необхідно зазначити, що сучасний стан науки вже практично не припускає можливості успішного отримання вагомих результатів у разі, коли дослідження виконуються самотужки. Тому практика залучення ним студентів до наукових досліджень виявляється набагато більш корисною і ефективною, ніж це уявляється на перший погляд. Дійсно, по-перше, при здійсненні досліджень студент отримує змогу як набути навичок застосування набутих знань, так і визначити ті чи інші прогалини в них та самостійно надолужити-

ти пропущене, оскільки воно виявляється йому вкрай потрібним. По-друге, студент не тільки допомагає викладачеві у здійсненні тих чи інших досліджень і спостережень, а й оволодіває їх методологією, етикою відносин тощо. По-третє, наукова діяльність стає для нього потужним мотиваційним чинником оволодіння професійними знаннями. Нарешті, по-четверте, спілкування з науковим керівником у неформальній обстановці істотно посилює вплив його особистості на особистісний розвиток студента, на формування його загальної і професійної культури.

Однак чи не найголовнішою перевагою активного залучення студентів до активної участі наукових досліджень має вважатися прищеплення їм навичок самостійного оволодіння знаннями, уміннями і навичками, які в сучасних умовах становлять ядро нової освітньої парадигми. Саме здатність студента, а згодом і фахівця, самостійно поповнювати й оновлювати свої знання і уміння й усвідомлена потреба в цьому стають основною запорукою збереження їх високої професійної компетенції і конкурентоспроможності на ринку праці, ситуація на якому постійно загострюється.

Добре відомо, що прагнення людини до неперервного самонавчання, самовиховання, саморозвитку і самовдосконалення протягом її активного трудового життя виступає головною передумовою успішної професійної та особистісної самореалізації, успішного досягнення її життєвих цілей.

Однак для того, щоб належним чином розвинути у студента таку здатність, на наше переконання, вкрай необхідно, щоб його наявні знання були системними, а не перетворювались на якусь невпорядковану сукупність фрагментарних, непов'язаних чи недостатньо пов'язаних між собою фактів, відомостей та іншої безсистемної інформації. Як зазначав свого часу один з основоположників наукової педагогіки Я. А. Коменський, «все, що перебуває у взаємному зв'язку, має викладатися у такому ж зв'язку». Подібну ж думку висловлював і інший авторитетний корифей педагогічної теорії і практики Й.Г. Песталоцці, радячи людині привести у своїй свідомості всі по суті взаємопов'язані між собою предмети у той саме зв'язок, у якому вони дійсно перебувають в природі.

У зв'язку з цим уявляється доцільним навести також слова видатного українського педагога К. Д. Ушинського стосовно того, що «голова, наповнена уривчастими, незв'язними знаннями схожа на комору, в якій все у безладі і де хазяїн нічого не знайде». Сьогодні ж, на жаль, як свідчить освітня практика, подібна ситуація набуває масових масштабів. Вона породжена, на наш погляд, такою низкою основних причинами. По-перше, як говорять самі студенти, певна частина викладачів не дуже опікується необхідністю системного викладення матеріалу своєї дисципліни та визначенням її місця в навчальному плані спеціальності. По-друге, зміст певної частини навчальних дисциплін, насамперед фундаментальних і навіть професійно орієнтованих, не завжди враховує специфіку конкретної спеціальності й потреби майбутньої професійної діяльності фахівців. По-третє, ще недостатньою лишається міждисциплінарна координація, що, з одного боку, призводить до дублювання навчального матеріалу, а з іншого, створює штучний розрив між основними циклами підготовки студентів.

Для успішного подолання цих недоліків істотного значення набуває необхідність істотного підвищення педагогічної культури і педагогічної майстерності викладачів та рівня володіння ними методикою викладання відповідних дисциплін. Це завдання уявляється тим більш необхідним для умов технічного університету, де пе-

реважну частину викладачів складають випускники цього ж навчального закладу, які є досить кваліфікованими фахівцями у обраній сфері науки і техніки, однак не отримали свого часу базової психолого-педагогічної підготовки.

Характерною ж особливістю професійної діяльності викладача, яка істотно відрізняє її від більшості інших видів людської діяльності, виступає необхідність обов'язкової наявності у її суб'єкта принаймні трьох таких однаково важливих складових: належного професіоналізму в обраній сфері діяльності, високої педагогічної майстерності, а також чіткої психологічної спрямованості на педагогічну діяльність. Виходячи з цієї ситуації, вважаємо можливим стверджувати, що одним не тільки можливих, але й доцільних напрямків наукових досліджень викладача вищої школи мають вважатися психолого-педагогічні дослідження. За їх результатами може здійснюватися і захист кандидатських і навіть докторських дисертацій з педагогіки.

Такий викладач не просто істотно підвищить свою професійну (саме так, адже педагогічна діяльність визначає його професію!) кваліфікацію, а й позитивно впливатиме на загальну атмосферу в науково-педагогічному колективі кафедри і на усвідомлення ним необхідності підвищення рівня наукової складової змісту підготовки фахівців. Більш того, цей викладач оволодіє засобами підвищення мотивації студентів оволодівати науковими фундаментальними знаннями і основами своєї спеціальності.

Для забезпечення успішного формування наукової складової в системі професійної підготовки сучасних фахівців надзвичайно важливого значення набуває активізація професійно-пізнавальної діяльності студентів, в тому числі й належна організація їхньої самостійної роботи. Досягти цього можна лише на основі чітких логіко-методологічних принципів. В попередній нашій роботі з О. С. Пономарьовим стверджувалося, що «методологія організації професійно-пізнавальної діяльності та її активізації являє собою певну сукупність принципів, які виходять з чіткої системи загальнометодологічних положень освіти. Однак ці положення мають бути трансформовані та конкретизовані відповідно до характерних особливостей не просто навчально-виховного процесу, а саме для тієї його складової, яка спрямована на формування і розвиток самостійності та креативності студентів, на їх професійну компетентність та особистісний розвиток» [4, с. 32].

Слід підкреслити існування істотної залежності між рівнем наукової складової професійної компетенції фахівця і розвитком його особистісного та інтелектуального потенціалу, а також його морально-етичними принципами і переконаннями. Принаймні така взаємозалежність має розглядатися як одна з важливих передумов раціональної, доцільної і цілеспрямованої реалізації людиною отриманого нею наукового потенціалу. Іншими словами, науковий потенціал має працювати на формування і розвиток її інтелігентності. Ставлячи питання, що таке інтелігенція, В.Г. Кремень слушно підкреслює, що «відповідь на це питання дає змогу визначити її роль у творенні сучасної освіти, або «суспільства знань», як основи модернізації української держави» [5, с.12]. Оскільки ж без належної наукової підготовки фахівців будівництво цього «суспільства знань» та сучасної інтелектуальної економіки практично неможливе, то виявляється, що ця підготовка виступає і одним з чинників формування національної інтелігенції. При цьому чітко простежується і наявність зворотного зв'язку. Його сутність полягає у тому, що зростання рівня інтелігентності суспільства підвищує усвідомленість індивідуальних освітніх потреб, на-

самперед вимагає належного рівня наукової складової професійної підготовки фахівців.

Ще один аргумент на користь підвищення ролі наукових основ фахової освіти, насамперед належної фундаментальної підготовки студентів полягає в такому. Характер нашого надзвичайно динамічного часу зумовлює істотне посилення професійної і соціальної мобільності людини. Це означає, що протягом свого активного трудового життя їй доведеться неодноразово змінювати не тільки професію, а й сферу діяльності взагалі. При зростанні обсягу знань, істотному прискоренні циклу старіння й оновлення технологій та підвищенні їх інтелектуалоемкості без належної наукової складової змісту професійної підготовки фахівців розробка та ефективного використання таких технологій уявляється досить проблематичним.

Як свідчить власний педагогічний досвід автора, значна частина сучасних студентів, навіть тих, хто відмінно вчиться, під час виконання і захисту своїх дипломних робіт виявляють недостатню глибину розуміння наукових основ спеціальності. Через це їм бракує системності у викладенні результатів своїх же досліджень і розробок, що становлять зміст дипломних робіт. За орієнтовними оцінками, приблизно 90-95 % випускників не повною мірою відповідають системі вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик спеціальностей, за якими вони закінчують вищий навчальний заклад.

На жаль, подібна ж картина є характерною навіть для випускних кваліфікаційних робіт деяких магістрів. Вони суто прагматично підходять до виконання цих робіт, використовуючи переважно тільки ті положення теорії, на яких ґрунтується аналіз об'єкта дослідження. При цьому практично не розглядаючи альтернативні теорії, взаємозв'язки досліджуваного явища із зовнішнім середовищем тощо. В результаті ми отримуємо не професіоналів високого гатунку, а дипломованих фахівців, які свою професійну діяльність вважають лише засобом життєзабезпечення, а не однією з найважливіших життєвих цінностей. Ясно, що вони не можуть всерйоз розглядатися в якості надійного кадрового забезпечення розробки і реалізації ефективних стратегій соціально-економічного і духовного відродження України.

Висновки. Наведені результати досліджень і міркувань автора дають вагомий підстави дійти таких цілком обґрунтованих висновків. По-перше, в умовах інноваційного типу суспільного розвитку і прискорення темпів науково-технічного і соціального прогресу істотного значення набуває наукова складова професійної освіти. По-друге, наукова, перш за все фундаментальна підготовка фахівців виступає важливою передумовою формування і розвитку суспільства знань, в умовах якого тільки й можна сподіватися на успішну реалізацію інноваційного розвитку України й на скорочення і подолання її відставання від провідних економічно розвинених країн світу. По-третє, посилення наукового компоненту змісту професійної освіти здатне підвищити мотивацію студентів на більш глибоке оволодіння знаннями і сприяти розвитку та максимальній реалізації їх особистісного і професійного потенціалу. По-четверте, забезпечення належного наукового рівня професійної підготовки вимагає активної дослідницької діяльності всього професорсько-викладацького складу. Тому можна сподіватися, що в результаті отримання Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут» статусу дослідницького університету сприятиме не тільки реалізації цієї умови, а й загальному підвищенню наукового рівня професійної підготовки фахівців й подальшому зростанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу України.

Список література: 1. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія / Світлана Сисоєва. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с. 2. Андрущенко В. П. Вища освіта в пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / Віктор Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 5. – С. 6-19. 3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методичні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с. 4. Пономарьов О. С. Логіко-методологічні основи активізації професійно-пізнавальної діяльності студентів / О. С. Пономарьов, А. О. Харченко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2009. – № 4. – С. 29-35. 5. Кремень В. Г. Взаємозв'язок і взаємовідношення феноменів інтелекту і інтелігентності / Василь Григорович Кремень // Філософія і сучасність. – 2009. – № 3. – С. 11-21.

А. О. Харченко

НАУКОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Розглянуто роль наукової складової професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Проаналізовано основні передумови забезпечення належного її рівня. Показано значення посилення наукового рівня професійної освіти для самого фахівця і для суспільства.

А. А. Харченко

НАУЧНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ

Рассмотрена роль научной составляющей профессиональной подготовки специалистов в высших учебных заведениях. Проанализированы предпосылки обеспечения надлежащего ее уровня. Показано значение усиления научного уровня профессионального образования для самого специалиста и для общества.

А.А. Kharchenko

SCIENTIFIC CONSTITUENT OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS

The role of scientific making professional preparation of specialists in higher educational establishments is considered. Pre-conditions of providing of the proper its level are analyzed. The value of strengthening of scientific level of trade education for a specialist and for the society is shown.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2010

УДК 378

*З.А. Черванева
г.Харьков, Украина*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ